

Oog voor het verleden visie op de toekomst

Beleidskader Cultureel Erfgoed

In de donkere Middeleeuwen waart **mijn naam** voor het eerst langs de Hollandse kusten. Helsdeur... **Helder...** het zachte gefluister wordt overstemd door stormwinden en regenvlagen. Het diepe diepste van de drie zeeën die mij omsluiten geeft zijn geheim niet zomaar prijs...

*Wapengekletter en kanonnenvuur,
mijn ligging is mijn redding...*

Avontuurlijke mannen kiezen het ruime sop...

De **Gouden Eeuw** breekt aan...

...Napoleon noemt mij het *Gibraltar* van het Noorden

*Nieuwe helden schepen in
en varen naar het verre Indië...*

Tijden veranderen...

Gebouwen en mensen sneuvelen,
de vijand komt, ziet en overwint...

...Meer **bommen**
...zwaar gewond
uit de strijd...

Mij krijg je niet klein...

Verandering...

...Al die eeuwen van verlies en hervinden,
afscheid nemen en welkom heten,
afbreken en opbouwen...

Ik richt mijzelf op...

...Ik herstel wat verloren is gegaan. Ik voeg nieuwe wensen toe.
Ik kijk, voel, zie, vraag, vind, ruik, teken, bouw, plant en zaai.
Ik voel mij **stoer en energiek**.
Ik ben klaar voor de toekomst.

Inhoud

~ Inleiding	4
~ Korte historie	5
~ Pijlers van identiteit	8
~ Behoud	12
~ Relatie met andere beleidsvelden	15
~ Rol gemeente	16
~ Financiën	17
~ Overzicht beleidskeuzes	18

Inleiding

Den Helder, markante gemeente in de kop van Noord-Holland, met een bewogen en levendige geschiedenis, is trots op haar cultureel erfgoed. Cultureel erfgoed immers markeert niet alleen de identiteit van een gemeenschap, maar refereert ook aan persoonlijke en gemeenschappelijke geschiedenissen van inwoners en bevolking.

Daarom wil de gemeente zorgvuldig omgaan met haar erfgoed en het niet alleen zo goed mogelijk bewaren voor de huidige en toekomstige generaties maar er ook betekenis aan geven voor de samenleving.

Daarbij speelt een sterke behoefte het erfgoed te gebruiken en te beleven, zodat het maatschappelijke relevantie krijgt.

Het beleidskader biedt actueel en op de toekomst gericht beleid. De behoefte daaraan komt niet alleen voort uit gewijzigde wet- en regelgeving (Erfgoedwet en Omgevingswet) en het feit dat zowel nationaal als internationaal een steeds grotere rol wordt toebedeeld aan het cultureel erfgoed als pijler van ruimtelijke kwaliteit, maar ook is er het besef dat Den Helder voor haar identiteit in de toekomst veel meer gebruik kan maken van de ijkpunten van haar geschiedenis.

Korte historie

ONTSTAAN

De oudste kern van de huidige gemeente Den Helder is Huisduinen, dat vermoedelijk is gesticht in het begin van de 8e eeuw. Eerst lag Huisduinen (*Hosdinium, Husdinium, Husidina, Husdine*) op het vasteland. Door stormen werd het een tijdje een eiland, maar rond het jaar 1000 lag het weer vast aan het land.

Na grote stormvloed in het einde van de 12e eeuw ontstonden allerlei eilanden. En op een daarvan, vrij groot, lag toen Huisduinen.

Rond 1500 ontstond het dorpje Helder (*'Die Heldere buyrt'*), een paar kilometer ten noordoosten van Huisduinen, op hetzelfde eiland. Dit buurtje ontstond vanwege het feit dat in die tijd al veel scheepvaart was op het Marsdiep; schepen legden aan op die plaats voor ze zich aan de lastige tocht naar Amsterdam waagden. De bewoners leefden van de visvangst en werkten als loods.

DE NAAM

Waar de naam Helder vandaan komt is niet helemaal duidelijk. Verwezen wordt wel naar *helle* of *helde*, wat helling of aflopend stuk land betekent, of *Helre*, wat een kleine zanderige rug betekent. Ook wordt wel eens gedacht dat de naam verwijst naar 'Helsdeur'. Voor vijandelijke schepen die de Zuiderzee op wilden varen, zou de ligging van dit zeegat een hel zijn geweest... Tijdens de Allerheiligenvloed van 1570 werden stukken duin weggeslagen en gingen de kernen van Huisduinen en Helder verloren. De dorpen werden verder landinwaarts opnieuw opgebouwd. Sinds het realiseren van de Zanddijk tussen Huisduinen en Callantsoog, in 1610, is het gebied verbonden met het vaste land.

De structuur van Nederland en Noord-Holland rond 800 na Christus

1577, zuiden is bovenaan getekend. De Heldere buyrt ligt onderaan, achter een duinenrij, Huisduinen (groter nog) zien we wat hoger rechts.

ONTWIKKELING

Vanwege de altijd aanwezige dreiging vanuit zee begon men vanaf de 16e eeuw in verschillende fasen versterkingen langs de kust te maken.

Eerst werd begonnen met het aanleggen van verschansingen op Huisduinen (voor 1583) en ten westen van Het Nieuwe Diep. Later werden op verschillende plaatsen tussen deze schansen versterkingen aangelegd, zoals de batterij Kaaphoofd in 1781. Deze werken zijn te beschouwen als een voorloper van de 19e eeuwse Stelling van Den Helder. De bouw van Fort Erfprins startte in 1803. In 1812 en 1813

werd begonnen met de aanleg van de forten Kijkduin en Dirksz Admiraal. Later werden de forten met elkaar verbonden door een Liniewal, van Erfprins tot het in 1825 aangelegde Westoever.

In 1781 werd besloten het Nieuwe Diep, een baai die ten Oosten van Helder was ontstaan, voor zeeschepen geschikt te maken. In eerste instantie werd deze haven ingericht voor de koopvaardij, maar in de Franse tijd (1795-1813) werd begonnen met de aanleg van een marinehaven.

Na de Franse tijd ontwikkelde Den Helder zich van een vissersdorp tot een garnizoensplaats en marinehaven: door

de aanleg van de Rijkswerf (1822), het Noord-Hollands kanaal (1824), de verschillende fortificaties, woonwijken rond de Rijkswerf, scholen en kerken en de uitbreiding van de haven (het Nieuwe Diep). Aan de westzijde van het Noord-Hollands kanaal werd in 1825 begonnen met de bouw van Fort Westoever. Om het Noord-Hollands kanaal te beschermen werd Fort Oostoever aangelegd op de plek van de kielplaats van Het Nieuwe Werk. Den Helder werd in 1844 opgenomen in de lijst van vestingsteden. De Kringenwet (1814, herzien in 1853) bepaalde dat rondom ieder verdedigingswerk kringen werden ingesteld van diverse afmetingen, en regelde het slopen, bouwen, rooien, beplanten en het wijzigen van de bestemming binnen deze 'Verboden Kringen'. Pas in 1963 is de wet definitief ingetrokken. De Stelling van Den Helder is nog steeds markant aanwezig in de stedelijke structuur van Den Helder.

Rond 1640, Huisduinen is door middel van de Zanddijk met Callantsoog verbonden (Noorden onderaan kaart)

BREEKPUNTEN

Aan de bloei die was ontstaan door de aanleg van het Noord-Hollands kanaal kwam een einde door de aanleg en opening van het Noordzeekanaal (1876); hierdoor konden schepen rechtstreeks vanaf de Noordzee naar Amsterdam varen en hoefde de haven van Den Helder niet meer te worden aangedaan.

Toch, door de aanleg van de marinehaven, kwam Den Helder weer tot bloei en ontwikkelde zich tot bruisende handelsstad met de belangrijkste marinehaven van Nederland en de modernste marinewerf van Europa. Zo groeide Den Helder uit tot de tweede havenstad van Noord-Holland.

Ook aan deze bloeiperiode kwam een einde, door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Tijdens deze oorlog werd Den Helder ernstig gebombardeerd. Bovendien brak de bezetter een belangrijk deel van Den Helder af ten behoeve van de aanleg van de Atlantikwall: een verdedigingslinie die moest voorkomen dat de geallieerden vanuit zee zouden aanvallen. In deze periode bouwde het Duitse leger meer dan driehonderd bunkers in Den Helder en omgeving.

WEDEROPBOUW

Na de oorlog begon men vol goede moed aan de wederopbouw van het zwaar verwoeste Den Helder. Dit leidde onder meer tot de aanleg van nieuwe wijken, volgens typerende ontwerpen met specifieke kenmerken, enkele markante nieuwe bouwwerken en de opbouw van nieuw Oud Den Helder.

Doordat Den Helder de marinehaven van Nederland werd en doordat de Nieuwe Haven werd aangelegd breidde de stad zich snel uit, eerst binnen en later buiten de Linie (Nieuw Den Helder, de Schooten en in Julianadorp).

Tegenwoordig is Den Helder niet alleen een belangrijke defensiehaven maar ook een prominente offshorehaven en is vorm gegeven aan een aantal ontwikkelingen, waaronder de herontwikkeling en herbestemming van Willemsoord.

RECENTE ONTWIKKELING

Om een weerwoord te kunnen bieden aan het dalende aantal inwoners is het nodig in te zetten op een diversere economie, als basis voor stedelijke voorzieningen. Het aantrekkelijk maken van de stad voor bedrijven, bewoners en bezoekers is belangrijk. Hierbij speelt een interessante omgeving, waarin de gelaagde geschiedenis beleefd kan worden een grote rol. Het belang van hergebruik en herontwikkeling van erfgoed wordt hierdoor onderstreept.

Het gebied rond 1850, de forten zijn door de linie verbonden

Pijlers van identiteit

WAT IS HELDERS ERFGOED, EN WAT WILLEN WE ERMEE?

Den Helder heeft rijks-, provinciale en gemeentelijke monumenten. Daarnaast is het gebied van De Stelling Den Helder beschermd stadsgezicht en ligt een deel van het Werelderfgoed de Waddenzee binnen de grenzen van Den Helder. Cultureel erfgoed weerspiegelt de identiteit van een gemeenschap en draagt in hoge mate bij aan de ruimtelijke kwaliteit. Den Helder, als vestingstad aan zee, heeft een maritieme historie en een maritieme identiteit. Altijd immers heeft het zich moeten beschermen tegen de zee. Zowel tegen de zee zelf als tegen de bedreigingen die over de zee (zouden kunnen) komen. Onder meer de dijken, de stelling, de Atlantikwall, de marine en het reddingswezen getuigen daarvan.

Maar Den Helder is meer en kent nog vele verborgen schatten. Zo zijn ook het landschap, de archeologie, de oorlog en de wederopbouw, het varend erfgoed, de begraafplaatsen, het bollenareaal en 'de pijp van Dorus Rijkers' erfgoed: zij vertellen een verhaal. Dat verhaal moet verder worden uitgedragen, worden verteld en naar buiten worden gebracht.

Het landschap

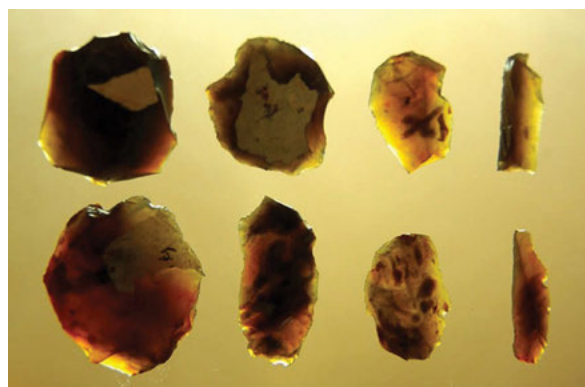
Oorspronkelijk bestaat het Helders landschap uit kwelders, duinen, polders, strand en binnenduinen (nollen). Totdat de bewoners het landschap gingen beïnvloeden en bijvoorbeeld dijken gingen aanleggen had de natuur vrij spel en was het land overgeleverd aan diens grillen. Door stormen raakten stukken land los, duinen werden gevormd en weer weggeslagen, kwelders liepen onder water en kwamen weer droog te liggen etc. Het landschap was aan verandering onderhevig. Door de aanleg van dijken werd het land langzaam beheerst en werd er steeds meer land drooggelegd. Zo ontstond de Koegraspolder met daarin een agrarische nederzetting (Julianadorp).

De wisselwerking tussen landschap en bewoners (hoe moeilijk is het bijvoorbeeld geweest het land te bewerken of zich staande te houden tegenover de woeste zee, die Den Helder aan drie kanten omringt en het decor is geweest van vele reddingsacties) bepaalt mede de identiteit van de bevolking en leeft voort in verhalen en herinneringen.

Kwelders en polders (Koegras), duinen en binnenduinen (de Nollen) zijn nog steeds zeer herkenbaar aanwezig in de Helderse structuur.

Archeologie

Naast het bovengrondse erfgoed bestaat ook het ondergrondse erfgoed. Dit is veelal de aanwezigheid van archeologische sporen of resten. De archeologie vertelt ons veel over bewoning en bewoningsgeschiedenis, mutaties, gebruiken, migratie, handelsbetrekkingen en wat dies meer zij. De oudste archeologische sporen, vuurstenen werktuigen, in Den Helder komen uit de Koegraspolder en dateren uit het Midden Mesolithicum (Midden Steentijd). Opgravingen hebben ook informatie opgeleverd over een middeleeuwse terp in het veengebied en latere waddengebied.

Vuurstenen werktuigen

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

- ~ Het college stelt de geactualiseerde archeologische beleidskaart en het daaraan gekoppelde beleid vast;
- ~ De geactualiseerde archeologische beleidskaart wordt gekoppeld aan het omgevingsplan;
- ~ Inzetten op het ondersteunen van initiatieven voor educatie en voorlichting, het vertellen van het verhaal (daarbij gebruik maken van de kennis van de Helderse historische vereniging).

Begraafplaats

Als het strijdgewoel voorbij is en de strijd gestreden, vinden en vooral vonden mensen vaak hun laatste rustplaats op de begraafplaats. Begraafplaatsen bieden een schat aan informatie en herinneringen, en niet zelden, zo ook in Den Helder, liggen daar markante personen begraven die bijvoorbeeld veel voor de geschiedenis of de gemeenschap hebben betekend. Ook daar vinden we een bron van verhalen. Voor een groot deel zijn deze verhalen opgeschreven en verteld.

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

- ~ Op begraafplaatsen herinneringen levend houden. Daartoe als uitgangspunt stellen dat graven van voor Den Helder, de regio, het land belangrijke inwoners (dit op advies van de Helderse historische vereniging) worden onderhouden door de gemeente.

De stelling

Met de aanleg van de stelling was al begonnen door Napoleon in de Franse tijd. Ook hij was van mening dat het achterliggende land beschermd moest worden tegen mogelijke vijandelijke dreiging van over de zee.

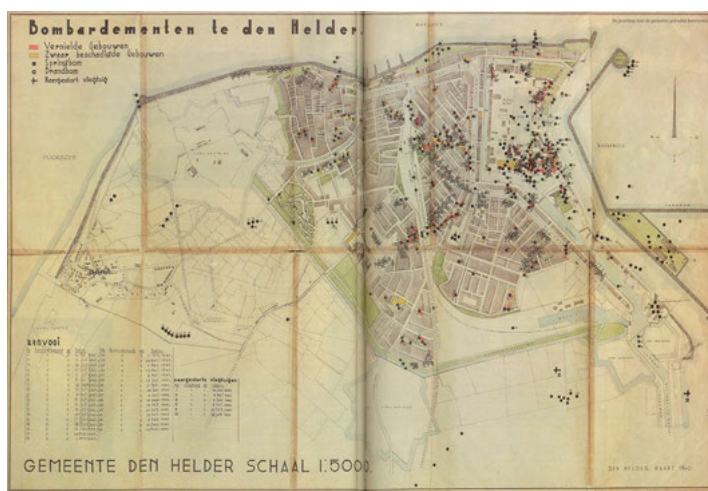
Na de Franse tijd is de Stelling in de loop van de 19e en 20e eeuw compleet gemaakt. Naast de kustbatterijen zijn in totaal 6 forten gebouwd die met hun specifieke verschijningsvorm in een ring om de oude stad en de havens heen lagen. Daardoor kreeg Den Helder het zo typerende uiterlijk van een vestingstad. De liniewal verbindt de forten met elkaar. Deze landschappelijke structuur is grotendeels nog intact. Onderdeel van het Beschermd Stadsgezicht De Stelling Den

Helder is ook de 19e eeuwse grachtengordel, de verbinding tussen het Noord-Hollands Kanaal, Willemsoord en Oud Den Helder. Een groot deel hiervan is opgeofferd voor de Atlantikwall. Er is een begin gemaakt met het herstel. Deze forten bepalen de identiteit van Den Helder

Kaart van De Stelling anno 2017; hierop is ook zichtbaar de Spoorweghaven, de onderbreking in de linie tussen FDA en FW, en een gedeelte van de Dijk in het Balgzand.

Bommenkaart; op deze kaart zijn alle bominslagen nauwkeurig in beeld gebracht.

als vestingstad aan zee en de haven. De Heldenaren zijn trots op de Stelling en willen er wat mee: ze willen hem benutten. De forten bieden een mooie kans op herbestemming, ook in landschappelijk opzicht: het zijn groene parels. Bij de Spoorweghaven ligt een kans om een onderbreking in de Linie te herstellen. De Spoorweghaven zelf met de oorspronkelijke spoorlijnen kan daarbij als industrieel erfgoed een rol spelen.

De oorlog en de wederopbouw

De Tweede Wereldoorlog is een breekpunt geweest in de geschiedenis van Den Helder. Toen het land bezet werd was Den Helder een bloeiende havenstad met een bruisend en welvend maatschappelijk leven.

De Duitse bezetter gebruikte de werf. Dit gaf voor de geallieerden aanleiding om de zich daar bevindende gebouwen te bombarderen; daar er toen nog geen sprake was van precisiebombardementen werden er ook veel burgerdoelen geraakt. Daarnaast braken de Duitsers doelbewust grote delen van de binnenstad (Oud Den Helder en de bebouwing aan de Hoofdgracht) af om een schootsveld vrij te houden tegen eventuele aanvallen van de geallieerden. Voor de aanleg van de Atlantikwall, de 5000 km lange verdedigingslinie

vanaf Noorwegen tot Spanje met hetzelfde doel, werd ook de kustbebouwing gesloopt. Langzaam maar zeker dus werd de stad in puin gelegd en kaal geslagen en van het mooie Den Helder was weinig meer over.

De bewoners waren bang en vertrokken, al of niet gedwongen. Ook dit heeft een onuitwisbare indruk gemaakt op de bevolking. Na de bevrijding keerde het grootste gedeelte van de bewoners terug. Vol elan werd begonnen aan de wederopbouw. Doordat door het Rijk besloten werd de Marine, in grotere omvang, weer in Den Helder te situeren en doordat veel bewoners terugkeerden, was de woningbehoefte groot. Niet alleen werden er nieuwe wijken ontworpen volgens weloverwogen architectonische plannen, waarvan Wieger Bruin de bedenker was, maar ook werden er individuele, markante objecten gebouwd. Ook dit verhaal is tekenend en wederopbouwobjecten zijn een afspiegeling ervan.

De Atlantikwall

Naast de Stelling en Willemsoord is ook de Atlantikwall een speerpunt van het Helderse maritieme karakter. Van de in totaal ruim 10.000 bunkers zijn er ruim driehonderd gebouwd in Den Helder en omgeving. Deze drukken ook hun stempel op de stad en het gebied. Ook deze worden door veel inwoners als bepalend en niet meer weg te denken uit de openbare ruimte

In rood is aangegeven welke bebouwing in de oorlog is afgebroken ten behoeve van de Atlantikwall. De wederopbouw in Den Helder beslaat meer dan alleen dit gebied; er zijn ook wijken buiten de liniewal die in deze periode zijn aangelegd.

en de ruimtelijke beleving gezien.

Op het OS&O terrein in Huisduinen, een voormalige Duitse basis, zal het Casino, de officiersmess, als bezoekerscentrum worden ingericht.

Willemsoord

Het hart van de Stelling is de Rijkswerf Willemsoord. De vroegere marinehaven en scheepswerf staat bijna symbool voor Den Helder. De marine(haven) heeft jarenlang voor veel werkgelegenheid gezorgd. Nadat in 1993 de haven is verplaatst naar het terrein van de Nieuwe Haven heeft een intensieve herbestemming plaatsgevonden van de werf met de zich daarop bevindende gebouwen, wat heeft geleid tot een stadsdeel van hoge kwaliteit. Men vindt er onder meer een theater, horecagelegenheden, musea, oude schepen die gerestaureerd zijn of worden, een informatiecentrum, mooie terrassen aan het water. Willemsoord is een terrein dat nog veel mogelijkheden biedt. De ligging van Willemsoord tegen het Stadshart aan biedt de kans om ook het Stadshart van deze unieke locatie te laten profiteren. Er wordt gewerkt aan de verbetering van de verbindingen.

De marine

De aanwezigheid van de marine heeft Den Helder bepaald en groot gemaakt. Niet alleen is zij altijd een belangrijke werkgever geweest, maar ook heeft zij een grote invloed gehad op economie, woonwijken en recreatie, offshore activiteiten en het hotel- en horecawezens.

De vuurtoren (Lange Jaap)

Als markant maritiem symbool voor Den Helder moet ook de vuurtoren worden genoemd, 63,45 meter hoog, gebouwd in 1877, in gebruik genomen in 1878 en de hoogste gietijzeren toren van Europa.

Een kans ligt er om door herstel van de eveneens gietijzeren trap de vuurtoren weer voor bezoekers toegankelijk te maken.

De watertoren

De situering van het station, het postkantoor en de Watertoren is typerend voor de binnenstad van Den Helder. De

watertoren is in 1908 gebouwd, nadat de eerste watertoren te Huisduinen was afgebroken, omdat de Woningwet uit 1901 een watervoorziening in de nabijheid van iedere woning verplicht stelde. Eind jaren '80 buiten gebruik gesteld en tegenwoordig een object dat zich leent voor herbestemming.

Varend erfgoed

Motorsleper Y8017; op de achtergrond de schoenerbrik Tres Hombres, een professioneel zeilend vrachtschip waarmee wordt gepoogd de zeilende handelsvaart nieuw leven in te blazen.

Zonder het werkelijke varend materieel zou er geen scheepswerf, geen scheepvaart en geen marine bestaan. De (aanwezigheid van de) soms prachtige (oude) schepen in de havens en op de werven zijn bepalend voor het vertrouwde beeld in Den Helder. Het is belangrijk ook aan dit varend erfgoed aandacht te besteden.

Het bollenareaal

De Koegraspolder wordt nu omgeven door bollenvelden. Hoewel nog relatief jong kan ook het bollenareaal als erfgoed worden beschouwd. Sinds de jaren '60 worden de polders in het voorjaar bont gekleurd. Het bollenareaal van de Noordkop is het grootste ter wereld.

Behoud

Bij de gemeente Den Helder staat het behoud van al dit erfgoed hoog in het vaandel. Maar niet als doel op zich. We willen er iets mee, We willen het onder de aandacht brengen, we willen dat mensen zich er van bewust zijn en blijven, er kennis over krijgen. We willen het beleven, gebruiken en ervan genieten. We willen dit prachtige erfgoed benutten en ontwikkelen, waardoor het steeds sterker wordt en de rol die het speelt in de ruimtelijke kwaliteit steeds sterker wordt beleefd.

HOE GAAN WE HET DOEN

Monumentenlijsten actualiseren en nieuwe monumenten aanwijzen

Den Helder heeft al veel mooie monumenten. Om bij gewenste wijzigingen goed te kunnen toetsen wat van waarde is en wat niet, zijn de monumentenlijsten geactualiseerd. Daarnaast zijn er nog een heel aantal objecten die niet worden beschermd, terwijl ze representatief zijn voor de geschiedenis van Den Helder. Hierbij denken we vooral aan de objecten uit de Wederopbouwperiode. Deze periode is bepalend geweest voor Den Helder en verweven met de geschiedenis. We vinden het belangrijk om dit gebouwde erfgoed herkenbaar te laten blijven, zijn geschiedenis te laten vertellen en hier een keuze in te maken.

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

- ~ Het college stelt de geactualiseerde monumentenlijsten vast;
- ~ Het college besluit de procedure in gang te zetten voor het aanwijzen van een aantal nieuwe monumenten, waaronder een aantal representatieve wederopbouwobjecten;
- ~ In het toekomstige omgevingsplan (op grond van de nieuwe Omgevingswet) zullen cultuurhistorisch waardevolle en als zodanig te beschermen stedenbouwkundige structuren van een aantal wederopbuwwijken worden opgenomen;
- ~ Vaststellen van de nieuwe Erfgoedverordening.

Herbestemming

Door de vele veranderingen in onze huidige maatschappij hebben wij, ook op landelijk niveau, te kampen met leegstand. Scholen, kerken, winkels, industriële en verenigingsgebouwen lopen leeg en worden niet meer gebruikt. Veelal zijn deze gebouwen ons dierbaar en met ons verweven. We willen ze niet kwijt, ze zijn niet 'weg te denken' en ijkpunten in onze ruimtelijke omgeving, door middel waarvan we het verhaal van Den Helder zichtbaar en beleefbaar kunnen houden. Als we ze willen behouden zullen we moeten bedenken wat we ermee willen en kunnen: herbestemmen, innovatief hergebruik: use it or loose it. Leegstand leidt tot verlies. Daarbij moeten we 'ingrijpende' veranderingen niet schuwen en creatief omgaan met ideeën en mogelijkheden.

Samenwerking tussen verschillende partijen is daarbij onontbeerlijk. Hierbij is de eigenaar van groot belang. Aandacht in deze moet er in ieder geval zijn voor het Postkantoor, de vrij komende gebouwen van het KIM, de forten (in ieder geval Fort Westoever en Fort Dirksz Admiraal), de vuurtoren en de spoorweghaven.

Mooie voorbeelden

Een paar mooie voorbeelden van geslaagde herbestemming zijn de Nollen (landschappelijk erfgoed), School 7 (bibliotheek), Willemsoord en de hotelfunctie in de Kustwachtoren bij Huisduinen. Met het theater De Kampanje in de oude ketelmakerij en de nieuw gebouwde toneeltoren

won de gemeente Den Helder in 2016 de Arie Keppler prijs voor architectuur, voor de categorie utiliteitsbouw en School 7 werd uitgeroepen tot Beste Bibliotheek van Nederland 2017.

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

~ Initiatieven voor duurzame herbestemming faciliteren en stimuleren.

Het gebruiken van De Stelling Den Helder

Het beschermd stadsgezicht Stelling Den Helder bestaat uit de linies en forten die behoren tot de Stelling van Den Helder, inclusief een gedeelte van de schootsvelden, de voormalige Rijkswerf Willemsoord inclusief havenwerken met randbebouwing, het Helders kanaal en de Prins Willem Alexander Singel aan de zuid- en zuidoostzijde van Oud Den Helder.

Stichting Stelling Den Helder zet zich in voor behoud en ontwikkeling van de Stelling. De stichting is eigenaar van Fort Kijkduin. De deskundigheid van de stichting Stelling Den Helder concentreert zich vooral op technische beheertaken. Voor het functionele beheer (ontwikkeling en financiering daarvan) wordt veelal een beroep gedaan op Zeestad CV/ BV. Voor het beheer van diverse forten en bunkers heeft de gemeente beheer- en gebruiksovereenkomsten gesloten met stichting Stelling Den Helder.

Willemsoord BV is verantwoordelijk voor beheer en exploitatie van Willemsoord.

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

- ~ Doel is professionalisering in herbestemming, uitvoering en exploitatie;
- ~ Verdergaande samenwerking tussen Stichting Stelling Den Helder en Willemsoord BV kan ervoor zorgen dat een krachtige erfgoedorganisatie ontstaat voor beheer en exploitatie van de Stelling.

Cultuurtoerisme en toeristisch product

Het gebruiken en beleven van erfgoed biedt een grote kans voor behoud. Het inzetten van erfgoed voor cultuur en toerisme biedt niet alleen een kans in financieel/ economisch opzicht, maar ook voor het vertellen van het verhaal. De geschiedenis, het verhaal van Den Helder vertellen, laten zien en naar buiten brengen is essentieel. Het inzetten van erfgoed als toeristisch product heeft ook een directe verbinding met de doelstelling Den Helder te laten uitgroeien tot het culturele hart van de regio. Er zijn veel ideeën voor het inzetten van erfgoed als toeristische attractie of product. Daarbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan het gebruik van de Stelling en Willemsoord als toeristisch ensemble, de Atlantikwall op de kaart zetten en aantrekkelijk maken voor toeristen. Er moet ruimte zijn voor cultureel ondernemerschap. Met het project de Nollen is betekenis gegeven aan landschappelijk erfgoed.

'De (her)ontwikkeling, het behoud, beheer, de zichtbaarheid en toegankelijkheid van het Helders erfgoed draagt wezenlijk bij aan de authenticiteit en identiteit van de stad en versterkt het toeristisch-recreatieve en landschappelijke gezicht. De Stelling Den Helder heeft potentie om uit te groeien tot een landelijk bekende en unieke publiekstrekker: Den Helder Vesting aan Zee.' (Beleidskader Toerisme, juni 2017, gemeente Den Helder).

De Stelling Den Helder is een belangrijke basis voor de profilering van Den Helder als stoere en energieke stad. Deze profilering is opdracht van de Stichting Top van Holland voor citymarketing.

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

- ~ De gemeente zet in op de Stelling Den Helder als toeristisch product door samenwerking tussen Stichting Stelling Den Helder en Willemsoord BV te stimuleren en bij te dragen aan kennisoverdracht.

Beheer, onderhoud en restauratie

Voor het behoud van monumenten en monumentale elementen is goed onderhoud onontbeerlijk. Het is voor een eigenaar niet altijd duidelijk wat nu wel kan, mag of moet, en wat niet. Bij de op handen zijnde Omgevingswet is bovendien een andere rol weggelegd voor de eigenaar: deze zal meer worden uitgenodigd tot het ontplooiën van initiatieven.

Belangrijk is het de kennis daaromtrent voor eigenaren te ontsluiten, en ze, zo nodig, te adviseren. Daarbij moet ook gedacht worden aan advies over financieringsmogelijkheden en subsidie. Het is van belang om een goede afweging te maken tussen een goede balans te vinden in het algemene belang (behoud) en het individuele belang van de eigenaar.

Het is dus belangrijk kennis over te dragen en draagvlak te creëren.

Draagvlak en communicatie

Daarom wil de gemeente inzetten op het overdragen en ontsluiten van kennis en op advisering, door middel van overlegmomenten en educatie.

Daarnaast wil zij een aantal concrete middelen introduceren: het kosteloos aan eigenaren van monumenten ter beschikking stellen van een monumentenschildje en het instellen van een erfgoedprijs.

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

- ~ Monumentenschildjes ter beschikking stellen aan eigenaren van monumenten;
- ~ Erfgoedprijs instellen.

Samenwerking

De sleutel tot succes in al deze voornemens en ontwikkelingen is samenwerking en verbinding. Niet alleen tussen externe partijen onderling, maar ook tussen de gemeente en externe partijen, tussen de verschillende afdelingen, beleidsterreinen, disciplines, specialisten en deskundigen binnen en buiten de gemeente en met andere (hogere) overheden en regionaal. Krachten, kennis en know how bundelen, verbinden en delen.

Dit is ook een van de belangrijkste opgaves van de Omgevingswet.

Beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen:

- ~ Instellen van een overlegplatform: met regelmaat bijeenkomsten organiseren, waarbij de gemeente en externe partijen elkaar ontmoeten en waarbij kennis, kunde, ideeën en plannen worden uitgewisseld en gedeeld en men tot afspraken en uitvoering komt;
  - ~ Inzetten op communicatie;
  - ~ Inzetten op initiatieven voor educatie en onderwijs samen met beleidsveld cultuur;
  - ~ Integraal werken en beleidsvelden verbinden.
- De Omgevingswet maakt integrale bescherming beter mogelijk. Daartoe beleidsnota's, doelstellingen en ambities in samenhang opstellen en uitvoeren.

Voorbeeld monumentenschildjes

Relatie met andere beleidsvelden

Erfgoed, cultuur en toerisme

Erfgoed, cultuur en toerisme zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en vormen één geheel bij het aantrekkelijk maken van de stad en bij de profilering van Den Helder als het culturele hart van de regio. Zij beïnvloeden elkaar voortdurend en kunnen niet zonder elkaar.

Cultureel erfgoed is een van de belangrijkste pijlers van de ruimtelijke kwaliteit en de ruimtelijke en culturele beleving. Toeristen verblijven graag en liever op plaatsen waar van erfgoed te genieten valt. Het is een logische keuze de kwaliteiten van deze beleidsdriehoek (erfgoed, cultuur, toerisme) aan elkaar te verbinden en in samenhang te gebruiken om zo ook weer de kwaliteiten van elk van deze beleidsvelden apart te versterken.

Geheel in de geest van de aanstaande Omgevingswet is het beleidskader erfgoed tot stand gekomen in samenhang met de beleidskaders voor cultuur en toerisme.

Cultureel erfgoed en cultuur

Vanuit de gemeente en haar partners bestaat de wens culturele (erfgoed)pijlers zoals de Kampanje, de Museumhaven en de Nollen een regiofunctie te laten vervullen, waarbij vanuit Citymarketing de ambitie bestaat Den Helder te profileren als het culturele hart van de regio.

Cultureel erfgoed is een belangrijke pijler om ingezet te worden als onderdeel van deze profilering.

Verder komt bij de relatie tussen cultuur en cultureel erfgoed vooral het onderwijsaspect sterk naar voren (cultuur- en erfgoedonderwijs). Daarom is het belangrijk het aanbod van subsidiepartners (zoals de Museumhaven, het Reddingsmuseum en de Nollen) aan het onderwijs, op elkaar af te stemmen.

Het samen met beleidsveld cultuur inzetten op erfgoed- en cultuureducatie is een kans.

Cultureel erfgoed en toerisme

Ook cultureel erfgoed benutten om Den Helder voor toeristen aantrekkelijk(er) te maken is een sterke kans. Er is al veel gebeurd en ook veel gaande. De Stelling, Willemsoord, de Nollen, de Atlantikwall zijn voorbeelden van ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden of op het punt staan te gaan plaatsvinden.

‘Den Helder heeft de afgelopen jaren een breed aanbod aan voorzieningen en culturele activiteiten ontwikkeld en daarmee ook de mogelijkheden voor de recreant en toerist aanzienlijk uitgebreid en versterkt. Daarbij heeft Den Helder een bloeiend cultureel leven. Gelukkig is er al een mooi aanbod aan attracties waaronder Willemsoord, Stelling Den Helder en musea (Marinemuseum, De Nollen en Reddingmuseum). De Atlantikwall en Hortus Overzee zijn mooie voorbeelden van aanstormende attracties die in ontwikkeling zijn en volop toeristische potentie hebben’ (Beleidskader toerisme, juni 2017).

Erfgoed, cultuur en toerisme versterken elkaar.

We zetten in op cultuurtoerisme: (de beleving van) erfgoedwaarden benutten en versterken door en voor toeristisch en cultureel gebruik.

Kansen liggen er onder meer voor De Stelling, Willemsoord, het verbinden van het stadshart aan Willemsoord, het vertellen van het verhaal, het zichtbaar maken van archeologische vondsten.

Rol gemeente

Den Helder heeft prachtig erfgoed. Dat willen we behouden, ontwikkelen, benutten en gebruiken. En we willen dat het bewustzijn, het besef van de aanwezigheid van al dit moois, het 'erfgoedbesef', groeit. Er liggen veel kansen. Deze kansen kunnen worden benut door samen te werken. Het is belangrijk van elkaar te weten hoe over dingen wordt gedacht, elkaars enthousiasme, inspiratie en creativiteit te genereren en vooral: tot concrete uitvoering te brengen.

In deze nota wordt uiting gegeven aan een sterke betrokkenheid bij en een besef van het belang van cultureel erfgoed.

Hier moet echter ook een zorg worden uitgesproken. Het beheer en de exploitatie van het erfgoed berust voor een heel groot deel op de inzet van zeer bevoegen vrijwilligers. Dit dwingt respect af. Het houdt echter ook een risico in. Enerzijds ontbreekt het soms aan professionaliteit in bijvoorbeeld financieel beheer, exploitatie en expertise in het genereren van geldstromen, anderzijds is deze situatie ook erg kwetsbaar: deze inzet is niet vanzelfsprekend. Het is verstandig hiermee aan de slag te gaan, in gesprek te blijven, wensen, verlangens en pijnpunten te benoemen en gezamenlijk oplossingen te bedenken voor de toekomst. Daarbij heeft de gemeente een rol als eigenaar, gesprekspartner en adviseur.

De gemeente blijft in gesprek en houdt contact met externe partijen. Zij neemt deel aan overlegbijeenkomsten. Zij stimuleert behoud, gebruik en ontwikkeling van erfgoed.

Zij verheldert en verduidelijkt, bijvoorbeeld waar het gaat om regelgeving en subsidiemogelijkheden.

De gemeente anticipeert voldoende op de aanstaande Omgevingswet en pakt object- en gebiedsbescherming adequaat op. Het omgevingsplan biedt een goede mogelijkheid karakteristieke gebiedsomschrijvingen te maken of stedenbouwkundige structuren te beschermen.

De gemeente initieert daar waar nodig en faciliteert daar waar mogelijk.

Financiën

Het beheer van het monumentaal vastgoed van de gemeente wordt gefinancierd via de reguliere onderhoudsbudgetten. De Stichting Stelling Den Helder ontvangt voor de forten Dirksz Admiraal en Westoever een beheersvergoeding. Het varend erfgoed wordt gesubsidieerd via Stichting Museumhaven.

De coördinatie van de activiteiten rond Open Monumentendag is onderdeel van de prestatieafspraken met stichting Top van Holland. Beheer en exploitatie van het monumentale Willemsoord maakt deel uit van de begroting van Willemsoord BV. Incidentele activiteiten gericht op de promotie van het cultureel erfgoed maken deel uit van de voor toerisme begrote middelen.

Voor specifieke activiteiten gekoppeld aan het beleid met betrekking tot cultureel erfgoed zijn geen middelen gereserveerd. Wel is er een reserve Monumenten die voor incidentele kosten benut kan worden.

Overzicht beleidskeuzes en uitvoeringsrichtingen

- ~ Het college stelt de geactualiseerde monumentenlijsten vast;
- ~ Het college besluit de procedure in gang te zetten voor het aanwijzen van een aantal nieuwe monumenten, waaronder een aantal representatieve wederopbouwobjecten;
- ~ In het toekomstige omgevingsplan (op grond van de nieuwe Omgevingswet) zullen cultuurhistorisch waardevolle en als zodanig te beschermen stedenbouwkundige structuren van een aantal wederopbuwwijken worden opgenomen;
- ~ Vaststellen van de nieuwe Erfgoedverordening;
- ~ Initiatieven voor duurzame herbestemming faciliteren. Kansen liggen hier bij de forten, de vuurtoren, de gebouwen van het KIM, de spoorweghaven, het postkantoor;
- ~ Doel is professionalisering in herbestemming, uitvoering en exploitatie;
- ~ Verdergaande samenwerking tussen Stichting Stelling Den Helder en Willemsoord BV kan ervoor zorgen dat een krachtige erfgoedorganisatie ontstaat voor beheer en exploitatie van de Stelling;
- ~ De gemeente zet in op de stelling Den Helder als toeristisch product door samenwerking tussen Stichting Stelling Den Helder en Willemsoord BV te stimuleren en bij te dragen aan kennisoverdracht;
- ~ Instellen van een overlegplatform: met regelmaat bijeenkomsten organiseren, waarbij de gemeente en externe partijen elkaar ontmoeten en waarbij kennis, kunde, ideeën en plannen worden uitgewisseld en gedeeld en men tot afspraken en uitvoering komt;
- ~ Inzetten op communicatie;
- ~ Inzetten op initiatieven voor educatie en onderwijs samen met beleidsveld cultuur;
- ~ Monumentenschildjes ter beschikking stellen aan eigenaren van monumenten;
- ~ Erfgoedprijs instellen;
- ~ Integraal werken en beleidsvelden verbinden. De Omgevingswet maakt integrale bescherming beter mogelijk. Daartoe beleidsnota's, doelstellingen en ambities in samenhang opstellen en uitvoeren;
- ~ Op begraafplaatsen herinneringen levend houden. Daartoe als uitgangspunt stellen dat graven van voor Den Helder, de regio, het land belangrijke inwoners (dit op advies van de Helderse historische vereniging) worden onderhouden door de gemeente;
- ~ Het college stelt de geactualiseerde archeologische beleidskaart en het daaraan gekoppelde beleid vast;
- ~ De geactualiseerde archeologische beleidskaart wordt gekoppeld aan het omgevingsplan;
- ~ Inzetten op het ondersteunen van initiatieven voor educatie en voorlichting, het vertellen van het verhaal (daarbij gebruik maken van de kennis van de Helderse historische vereniging).

Drs. F. Bijlweg 20
1784 MC Den Helder
T 14 0223
www.denhelder.nl